

М. В. Гурецька,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНО ЗНАЧУЩИХ ЖЕСТИВ У АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ РОЗДРАТУВАННЯ

У статті розглядаються комунікативно значущі жести, що слугують для вираження емоційного стану роздратування. Виділено та проаналізовано різновиди кінесичних невербальних засобів маніфестації роздратування.

Ключові слова: комунікативно значущі жести, емоційний стан роздратування, невербальні компоненти комунікації, кінесичні невербальні компоненти.

В статье рассматриваются коммуникативно значимые жесты, служащие для выражения эмоционального состояния раздражения. Выделены и проанализированы разновидности кинесических невербальных средств манифестации раздражения.

Ключевые слова: коммуникативно значимые жесты, эмоциональное состояние раздражения, невербальные компоненты коммуникации, кинесические невербальные компоненты.

The article deals with communicatively significant gestures, used to express the emotional state of annoyance. Different kinds of kinesic nonverbal means of annoyance manifestation have been defined and analyzed.

Key words: communicatively significant gestures, emotional state of annoyance, nonverbal communication components, kinesic nonverbal components.

На рівні з різноманітними вербальними засобами, емоційний стан роздратування актуалізується за допомогою невербальних компонентів комунікації (далі – НВК). Велика кількість науковців стверджує, що досить часто під час спілкування невербальні засоби здатні передати більшу кількість інформації, ніж словесні [5, с. 10; 3, с. 206; 7, с. 6; 8, с. 242].

Невербальна комунікація має різні види, що виділяються на основі каналів вираження чи сприйняття інформації. До цих видів належить фізіогноміка (зовнішній вигляд, рухи обличчя та інших частин тіла), з якої згодом виокремились окулесика (погляд, мова очей) та кінесика (міміка, рухи тіла, жести, пози, хода) [4]; просодика (голос, інтонація, паузи); такесика (дотики); проксемика (дистанція, простір, відстань); артефакти (одяг, прикраси) [3, с. 206]. За І. Серяковою, ці категорії можуть бути згруповані у три сфери: **кінесика** (рухи обличчя чи тіла), **паралінгвістика** чи **просодика** (використання голосу) та **проксемика** (просторові параметри) [5, с. 50].

Актуальність цієї статті полягає в тому, що серед кінесичних засобів, які відіграють важливу роль у спілкуванні та актуалізують емоційний стан роздратування, є комунікативно значущі жести – рухи голови, рук та інших частин тіла, що не є достатньо дослідженими. **Метою** статті є вивчення комунікативно значущих жестів, які використовуються для вираження емоційного стану роздратування. Ця мета передбачає вирішення наступних завдань:

- 1) виділити комунікативно значущі жести, які актуалізують емоційний стан роздратування;
- 2) проаналізувати вживання номінацій вищезгаданих жестів у художніх текстах;
- 3) визначити особливості вживання кінесичних НВК.

Більшість людей не усвідомлюють, що активно користуються складною системою жестів, так як вони є результатом кінесики як культурно обумовленої системи поведінки, яка несвідомо засвоюється шляхом імітації рольових моделей [6; 10]. Жести передають 65% інформації під час діалогу, в той час як вербальній комунікації належить лише 35% [1, с. 38].

Жести можуть бути багатозначними й уточнити їх семантику дозволяє комунікативний контекст, тобто репліки та дії співрозмовників. Жести функціонально навантажені: вони ілюструють, підкреслюють, вказують, пояснюють чи переривають мовлення, отже, вони не можуть бути ізольованими від процесу комунікації [9]. Реалізуючись під час міжособистісних та соціальних відносин, жести трактуються залежно від комунікативної системи певної культури та прагматичного наміру мовця.

Жести, що виражають емоційний стан роздратування, вербалізуються у вигляді таких номінацій: *to shake one's head, to clench a fist on somebody, to bang a hand down on a table, to raise one's hands in frustration, to bash one's palms over one's head, to rub one's eyes vigorously* та ін.

У наведених нижче прикладах емоційний стан роздратування актуалізується завдяки похитуванню голови:

(1) «*Maybe you were there, but you didn't have to watch the cops kick down your front door and pull you out of the tub. You were too busy going into cardiac arrest...*»

She looks away, shaking her head in frustration [13, p. 65];

(2) *I was shaking my head, feeling incredible disappointment and frustration as I walked over to where Jamilla stood* (10, p. 30).

Жести та рухи, у яких задіяні руки та долоні, також є НВК, що слугують для вираження роздратування:

(3) *Koula raised her hands angrily in frustration. «Come on, Arthur, you know I'm right»* [14, p. 307];

(4) «*They can see their cousins whenever they like*», *she shot out, crossing her arms. «I'm not stopping them»* [14, p. 337];

(5) *Lawrence slapped the palm of his hand against his forehead* [4, p. 278];

(6) «*Come and play ping pong when you've calmed down, eh mate?*» *He walked out and I wrung my hands in frustration. Being a Christian was the last thing I wanted to talk about* [3, p. 219].

Знизування плечима також може бути невербальним індикатором роздратування:

(7) *Aisha shrugged in frustration. «Anyway, if I had said anything Hector would never have forgiven me»* [14, p. 416];

(8) *«I bought it».*

«You bought it under duress. Gunman leading you to the counter». She mimed this. She had a dirty, cackling laugh, pitched low like her voice. Howard shrugged. He was annoyed by the lack of deference [12, p. 125];

(9) *He has known Hakim for years, they used to play tennis together in his tennis-playing days, but he is in no mood now for male chumminess. He shrugs irritably, gets into his car* [5, p. 42].

Роздратування також може супроводжуватись тупанням ноги:

(10) *Kiki ground her court heels into the gravel. «He's crossed a line today. This was somebody else's day, this was not his day. This was somebody's funeral. He has just got no borders at all»* [12, p. 291];

(11) *«Oh, dear God – «huffed Claire, stamping her little foot and laying a hand flat against his chest, priming up for their age-old battles* [12, p. 269].

Вказують на інтенсивність перебігу емоційного стану роздратування також тісно стиснуті в кулак пальці, що свідчить про напругу, тиск:

(12) *With two bunched fists Kiki thumped the sides of her legs in frustration* [12, p. 393];

(13) *I saw Kusum clench her gnarled fist at me* [1, p. 88].

Роздратування може супроводжуватись цілісними руховими актами – емоційними діями. Вони є інтенсифікаторами вираження роздратування. Таким рухом може бути, наприклад, різкий удар рукою по столі. Цей жест привертає увагу до мовця та підсилює сказане:

(14) *Kiki slapped the table. «Oh, God, this isn't 1910 – Jerome can marry who the hell he wants to marry – or are we going to start making up visiting cards and asking him to meet only the daughters of academics»* [12, p. 15];

(15) *I banged my damaged hand down on the table, fingers splayed out* [4, p. 248].

Нижченаведені приклади демонструють невербальну поведінку роздратованого мовця, який чимось стурбований – метушіння, автоматичне повторення дій, «крутіння» на місці:

(16) *It was as if I had said something to disturb him, because he lowered and raised his paper a couple of times* [1, p. 207];

(17) *As he wondered this, he must have been frowning at Mike, for the little guy grew more agitated, putting his hands in and out of his pockets* [12, p. 186];

(18) *At the last moment they were joined by Connie, which made Nick even more agitated... He had already started fidgeting. During the course of the feature he went off to the toilet twice, the second time coming back smelling of smoke* [14, p. 441];

(19) *Some of us are agitated. When is he going to say something? We squirm, check our watches. A few students look out the window, trying to be above it all* [2, p. 53].

Коли людину щось дратує під час спілкування, цілком зрозуміло, що її прагненням та реакцією є уникнути подразника, припинити контакт:

(20) *Carlene Kipps let go of Kiki's hand and turned back to present wrapping. She was annoyed* [12, p. 269];

(21) *«But there ain't nothing to talk about,» said Bailey in a low, resolved tone. «That's the instruction – do you get that?»*

«Umm, can I?» said Tom, taking a step forward. «Mister Bailey, we're not trying to irritate you, but we were just considering whether /.../»

Bailey waved him off [12, p. 191];

(22) *«I don't hate «art», anyway – I hate your art», countered Victoria. Her father patted her shoulder soothingly, a move she shrugged off as a much younger child might* [12, p. 114];

(23) *«OK, back to basics. We have a result. For me», she reminded him.*

«Whatever». He waved a fey hand to ward off annoying details [7, p. 29];

(24) *He didn't just complain. He whimpered. He moaned. He insisted on describing his symptoms and treatments in detail. Until, disgusted and annoyed, they waved us on* [8, p. 13].

Така психофізіологічна реакція організму як тремтіння є внутрішнім неконтрольованим людиною процесом і також супроводжує роздратування:

(25) *Didn't Carlene deserve better than a small ruined church on a noisy main road? Kiki felt herself quiver with indignation* [12, p. 285];

(26) *Chris sat beside her on the banquette. «I think», he whispered, «he's your secret admirer».*

«Stop it», Em shuddered. «You're freaking me out».

«Maybe he'll ask for your phone number», Chris continued. «Maybe he'll –»

«Chris», Emily warned, punching him on the arm [11, p. 81].

Розглядаємо роздратування як активізуючий фактор гніву, який у свою чергу може спричинити лють. Усі ці емоції є конфліктогенами та можуть призвести до різких агресивних жестів чи інших проявів агресії:

(27) *Her friend slapped the air in a gesture of annoyance* [14, p. 57];

(28) *He stretched his hand and smacked my skull with it* [1, p. 122];

(29) *I meet his gaze. I hold steady. And I can tell he can tell I'm angry, but that mostly it amuses him, and that sets me off all over again. My hands fist at my sides and I think for a second if something doesn't give soon, I'm gonna plant my fist into his face. Or maybe not his face. Maybe the wall. Except maybe not the wall. Maybe the glass window.* [6, p. 150].

Жести та рухи роздратованої людини часто характеризуються енергійністю та насиченістю, вони є уривчастими, швидкими, різкими, на що в тексті вказують прислівники-інтенсифікатори:

(30) *Candy groaned and rubbed her eyes vigorously* [12, p. 182];

(31) *Then she scowled, furiously stubbing out her cigarette, angry with her youngest daughter for throwing away this perfect match. «He's not going to want to take on some other man's child, is he?»* [9, p. 24].

Під час сварки чи конфліктної ситуації НВК, які актуалізують емоційний стан роздратування, трапляються значно частіше. Більше того, коли характеру мовця притаманна драгівливість чи норавлива вдача, невербальні компоненти стають невід'ємною частиною більшості діалогів. Наступні репліки є уривками із діалогу між чоловіком та дружиною, під час якого жінка скаржиться на невістку, яка їй постійно не догоджає. В процесі спілкування чоловік, захищаючи невістку, теж починає драгувати свою дружину:

(32) *«Go to hell». Koula, vexed, raised a contemptuous fist to him before stepping back inside the house. «You're always defending the Indian», she cursed him, before slamming the door shut* [14, p. 298];

(33) *Koula banged the table. «She was sent to this earth to torture me. Every day I ask the Blessed Mother why my poor son had to be snared by that Indian Devil. Why?»* [14, p. 307];

(34) *Koula bashed her palms over her head. «Why does she want to humiliate us?»* [14, p. 349].

Цей приклад також свідчить про те, що невербальну поведінку дійових осіб в художньому дискурсі можна звести до цілісного жестового портрета персонажа – динамічного та психологічного. Манери, типова невербальна поведінка, мимовільні та свідомі рухи тіла дозволяють схарактеризувати героя та виділити його серед інших [2, с. 118].

Саме кінесичним невербальним засобам належить ключова роль під час процесу комунікації при вираженні емоційного стану роздратування, що було підтверджено проведеним нами дослідженням. Воно показало високий рівень вживаності номінацій цієї підсистеми для актуалізації роздратування в художніх творах.

Література:

1. Вансяцкая Е. А. Невербальные компоненты коммуникации в английском художественном тексте / Е. А. Вансяцкая, Ф. И. Карташкова. – Иваново : Иван. гос. ун-т, 2005. – 152 с.
2. Корнева Л. Мовна репрезентація невербальної поведінки героїв художнього твору та її роль у тексті / Л. Корнева // Філологічні науки. – Полтава, 2011. – № 1 (7). – С. 114–121.
3. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. : [для студ. ВНЗ] / В. М. Манакін. – К. : Академія, 2012. – 286 с. (Альма-матер).
4. Паршукова Л. П. Физиогномика : учебник / Л. П. Паршукова, В. М. Карлышев, З. А. Шакурова. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 384 с. – (Серия «Высшее образование»).
5. Серякова І. І. Магія невербальної комунікації : навч. посіб. / І. І. Серякова. – 2-е вид. зі змінами та доповн. – К. : Освіта України, 2009. – 162 с.
6. Birdwhistell R. The Kinesic Level in Investigation of the Emotions / R. Birdwhistell // Expression of Emotions in Man. – New York : International University Press, 1963. – P. 123–139.
7. Burgoon J. Nonverbal Communication / J. K. Burgoon, L. K. Guerrero, K. Floyd. – New York : Allyn & Bacon, 2009. – 509 p.
8. Knapp M. Handbook of Interpersonal Communication / M. L. Knapp, J. A. Daly. – 3-rd ed. – Thousand Oaks : Sage Publ., 2002.
9. Ruesch J. Nonverbal Communication / J. Ruesch, W. Kees. – Berkeley : University of California Press, 1956.
10. Smith-Hanen S. Effects of Non-Verbal Behaviors on Judged Levels of Counselor Warmth and Empathy / S. Smith-Hansen // Journal of Counseling Psychology. – 1977. – Vol. 24. – P. 87–91.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Adiga A. The White Tiger / A. Adiga. – London : Atlantic Books, 2009. – 322 p.
2. Albom M. Tuesdays with Morrie / M. Albom. – New York : Broadway Books, 1997. – 194 p.
3. Anthony T. Taming the Tiger / T. Anthony. – Bletchley : Authentic Media, 2004. – 246 p.
4. Cleave C. The Other Hand / C. Cleave. – London : Sceptre, 2009. – 388 p.
5. Coetzee J. Disgrace / J. M. Coetzee. – London : Secker & Warburg, 1999. – 220 p.
6. Gardner L. The Neighbour / L. Gardner. – London : Orion Books, 2009. – 376 p.
7. McLynn P. Summer in the City / P. McLynn. – London : Headline Review, 2006. – 376 p.
8. Michaels A. Fugitive Pieces / A. Michaels. – London : Bloomsbury Publishing, 1998. – 296 p.
9. Parsons T. The Family Way / T. Parsons. – London : Harper Collins Publishers, 2005. – 378 p.
10. Patterson J. London Bridges / J. Patterson. – London : Headline Book Publishing, 2005. – 438 p.
11. Picoult J. The Pact / J. Picoult. – London : Hodder and Stoughton, 2004. – 522 p.
12. Smith Z. On Beauty / Z. Smith. – London : Penguin Books, 2006. – 452 p.
13. Tropper J. How to Talk to a Widower / J. Tropper. – London : Orion Books, 2007. – 342 p.
14. Tsiolkas C. The Slap / C. Tsiolkas. – London : Atlantic Books, 2011. – 486 p.